

KURUCZ ANIKÓ

Diffindere portas

(Mekis D. János: *Auctor ante portas. Személyes irodalom, epikai hagyomány*)

Tanulmánykötetének címében a játékosan megidézett latin szállóige hannibali alanyát *auctorrá* változtatva Mekis D. János talán mégsem olyan veszedelmet jövendöl, mint amit az egykori történelmi eseményt dokumentáló mondás. Nem a hamvaiból feltámadt/feltámasztott szerzőre utal, kinek jelentést „meghatározó” korábbi szerepére – mintegy az irodalmi értelem letéteményeseként – mintha ismét igényt tartana az irodalmi diskurzus, azaz nem a radikális barthes-i tézis (*A szerző halott*) érvényvesztéséről van szó valamiféle rehabilitálni kívánt auktoriális poétika érdekében. Arról viszont igen, hogy talán érdemes vizsgálódások kereszttüzeiben újból megfontolás tárgyává tenni, hogy vajon végérvényesen kiiktatható-e a szerző-komponens a jelentéstulajdonítás folyamatából. Pontosabban kiküszöbölhető-e az egyébként a befogadói részről evidensen megtörténő szerző-tulajdonítás (a szerző-attribúció) a szövegek létmódjából.

Mekis kontextuális analízist hajt végre, de a kontextusok számbavétele nem a biográfikus *ráolvasás* vagy egyfajta pszichológizáló-historizáló *ki-olvasás* jegyében történik, hanem a szerző-fogalom sokirányú, sokoldalúan reflektált megközelítésével, tudománypolitikai kérdéseknek, a kultusz és ideológia bonyolult összefüggésrendszerének megmutatásával. Mekis példái (a Kafka-per, Casanova hagyatékának története stb.) a szerzőbirtoklásnak nem-irodalmi tereire, politikummal is átitatott, a nemzeti identitás kiépítése felől megalapozott aspektusaira világítanak rá, illetve többek között arra is, hogy a rendezői színház vagy éppen a könyvforgalmazás hogyan működik közre az alkotói identitás színrevitelében/megkomponálásában, a művészeti termelésben, a szerzői jelenlét illúziójának fenntartásában és működtetésében. A *Shakespeare*-esettel pedig pregnáns példáját tárja fel a szerzőt föllelni igyekvő, a rejtvényfejtésben „tobzódó” archeológiai eljárásnak.

A probléma aktualitását sem téveszti szem elől természetesen, mikor a megváltozott mediális környezet új típusú önéletírójáról, a *bios* eseményeiről apróra tudósító internetes bloggerről is beszámol. A teoretikus részt követő esettanulmányokban a hagyományosan auktoriális műfajoknak, az önéletírás-típusú megszólalásoknak (biográfia, napló, vallomás) műfaj történeti, poétikai elemzésével tulajdonképpen a két háború közötti modernségnek irodalmi-szociokulturális tablóját rajzolja meg, méghozzá oly módon, hogy bár feltett szándéka szerint létesülés és folytatás dinamikus folyamatában vizsgálódik,

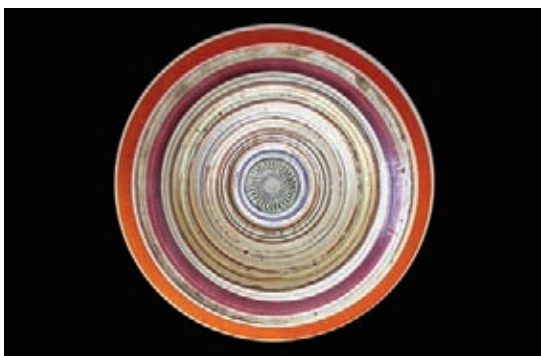
mégsem töretlen, vagy homogén (monolit) kontinuitást, sokkal inkább diszkurzív csomópontokat (a Nyugat, mint intézmény, az esztétizáló Nyugat és az avantgárd, az Ady-probléma stb.) jelöl ki eközben.

A közelítés és a távolítás optikái között finoman egyensúlyozva halad előre. Ebből következően szövegimmanens vizsgálódás helyett kontextusokra, társadalmi meghatározottságokra, a történeti horizont „diktálta” problémákra (egyéni és közösségi identitás, háborús állásfoglalások stb.), a korabeli irodalomtörténet által érzékelt vagy láttatni kívánt folyamatokra (Komlós Aladár elemzése) fókuszál. Olyan történeti-interpretatív kategóriákat nevez meg/újít fel, amelyeket ha nem is tart a legszerencsésebbnek – különösen a jelenkor elméleti horizontjából nézve –, ezek mégis az egykorú leírások, kritikák terminusaiból, elnevezéseiből vagy a vizsgált időszak szerzőinek önkijelentéseiből származnak, így szimptomatikus értéket tulajdonít nekik, hiszen az abból kinyerhető meglátások sokszor igen beszédesek. Ilyen például a Nyugat vonzaskörzetét, bel-és külpolitikáját leíró *nemzedék-probléma*. A tanulmány szerző tehát számol az egykori öndefiníciók használati értékével.

A kötet főcíme és alcíme egyúttal a bevezetést követő nyitó tanulmány és az utolsó tanulmány címei is egyben, így tulajdonképpen keretbe foglalják a szerzőnek a fülszövegben is olvasható, a *személyes* és az *epikai* viszonyát firtató „költői kérdésre” a választát. Költői a kérdés, hiszen meg is válaszolja nyomban bevezetőjében. A személyes, a benső, az intim, a privát megnyilatkozás nyelvi közreadása, nyelvi feltételezettsége és történetisége okán is, így vagy úgy, bevallottan (megjelölten, explicite), vagy a hiány alakzatán keresztül, de mégiscsak kapcsolódik az elbeszélő hagyományhoz, része a hatástörténetnek. Azaz a személyes megszólalás és az epikai hagyomány között nem ellentmondást, legfeljebb – ahogy mondja – termékeny feszültséget lát, sőt a mintaadás és mintakövetés egymástól mereven nem elválasztott, egymásba játszó képleteire, egymást keresztező konstrukcióira mutat rá. Ám mégsem pusztán hatástanulmányokról van szó, annak exponálásáról, hogy az énbeszéd miképp illeszkedik a hagyománytörténetbe, hanem ezen túl vagy emellett olyan sajátos „együttolvasási” technikáról, ami kontextusok egymást megvilágító beszédéből nyer belátásokat. A „szerzői szöveg univerzumon” belül is (intratextuális) kapcsolatokat létesít (például Babits életírásának, irodalomtörténetének valamint kritikai esszéinek, értekezéseinek perspektivikus egymásra olvasásával), közben az esszéíró nemzedék kritikáinak és ítéleteinek dimenziójában artikulált modernség-képre reflektál, s egyúttal „olvas a sorok között” (például Szerb Antal kétféle Ady-értelmezésével), a modernség alternatív diskurzusait (*női irodalom*) is érintve.

Az esszének – az esszéírás ismeretelméleti pozíciójától a praxis formái ismérvéig – külön tanulmányt szentel. A két háború közötti modernség gazdagon rétegzett irodalmi

Sebes, forgatós, gramofon-szerű objekt, Horváth Balázssal közösen, videó, objekt, 2016

textúrájának narrato-poétikai és retorikai eredőire világít rá annak megmutatásával, hogy a határátlépésben „érdekelt” autobiográfia és esszé a regény „közelségében” miképp bírtak műfajalakító potenciállal, hogyan termékenyítették meg ezt a nagyepikai formát vagy, hogy a dokumentarista, szociografikus jelleg milyen módon párosul a metareflexív, esszészzerű megnyilatkozásokkal az autobiografikus diskurzusban (*Puszták népe*). Nem dob sutba szövegeket (Márai Sándor tárcái) vagy életműveket (Tormay Cécile) értelemaadó rendszerek előzetes ítéleteinek mechanikus átvételével, újra és újra rákérdez „kánonbeli helyükre”, a róluk való eddigi diskurzus premisszáinak megkérdőjelezésével.

Szávai János a kötet bemutatásakor (Írók boltja, 2015. november 23.) megjegyezte, hogy Kassák, Márai, Babits rendre visszatérő alakjai Mekis tanulmánykötetének, ezt elismerve ugyanakkor érdemes hangsúlyozni, hogy az említett életművek, a valóban többször megidézett szerzők nem csak autobiográfiai megszólalásmódjuk miatt illeszkednek a fejezetek rendjébe. Kassák életírása (*Egy ember élete*) együtt szerepel az *Egy polgár vallomásaival* és a *Puszták népével* az önéletírással foglalkozó részekben (*Egymást folytató önéletírások; A Nyugat és az önéletírás*), de egy különálló fejezet bővülő aspektusokkal is tematizálja Kassák „önalkoto” regényét: az avantgárd és a klasszikus modernség, a metaforikus zárványok és az eszköztelenség alakzatának egymásba játszása, egymást nem kizáró jelenlétének felmutatása felől is. Márai ugyanilyen értelemben nem pusztán vallomásregénye miatt kap szerepet a vizsgálódásban, hanem a reflektorfényt eleddig kevésbé élvező munkájával (*Helyrajz*) is kiérdemli azt, melyben az életrajzi tér hagyományos topográfiai vonatkozásai mellett a nyelv kiküszöbölhetetlen *toponymikus* működésmódjára, s az ezt opponáló iróniára irányítja a figyelmet a tanulmányíró. Márait ráadásul a könyv utolsó részében, Kertész Imre naplójegyzetein keresztül (*Gályanapló*) újra „szóba hozza”, a hagyománytörténés lezárhatatlanságát szinte példaszerűen igazolva. Továbbá a „kultúraalakító” Nyugat apa-figurájaként szentesített/áthagyományozott Babits-képet, illetve az ilyen irányú totalizáló diskurzust is elbizonytalanítja a Babits-próza polivalenciájának felmutatásával.

A vizsgált témában (önéletírás), illetve vonatkozásrendszerekben (kontextusok) rejlő további potenciált mutatja, hogy a *metafilológia* (a filológiai-textológiai problémák nyomán), valamint a *kulturális-kontextuális (posztklasszikus) narratológia* új dimenzióinak összefüggésrendszerében továbbgondolásra érdemes kérdésirányok is kirajzolódhatnak még. Mekis D. János kontextusérzékeny közelítésmódja, nyitott s a jelenségegyüttes komplexitását végig szem előtt tartó gondolkodásmódja óhatatlanul felveti a kultúratudomány és az irodalomtudomány kapcsolatának újraértését, úgy, hogy közben a kultúratudományos irányultságú (de nem kultúratudományként értett) irodalomkutatás nem veszíti szem elől saját tárgyát: magát a szöveget, s kinyitja azokat a bizonyos kapukat...

